

11. november - 11.11.1918 - koniec 1. svetovej vojny

Prvá svetová vojna známa ako Veľká vojna alebo Svetová vojna, bol ozbrojený konflikt globálnych rozmerov trvajúci od 28. júla 1914 do 11. novembra 1918, ktorý sa odohrával prevažne na území Európy, ale aj v Afrike, Ázii, na oceánoch, na Blízkom východe. Bol to dovtedy najväčší vojnový konflikt v dejinách ľudstva.

Zámienkou vojny sa stal úspešný atentát na arcivojvodu a následníka rakúsko-uhorského trónu Františka Ferdinanda d'Este. Vraždu spáchal 28.6.1914 v bosnianskom meste Sarajevo srbský študent Gavrilo Princip, člen organizácie Mladá Bosna, ktorú podporovala srbská organizácia Čierna ruka, ako pomstu za okupáciu Bosny rakúskou armádou.

Rakúsko-Uhorsko následne vyhlásilo vojnu Srbsku, čím vyvolalo reťazovú reakciu vedúcu k vojne dvoch veľkých koalícií, ktoré mali za následok rozšírenie vojny po celej Európe v priebehu jediného mesiaca. Príčinou bol boj veľmocí o nové delenie sveta a kolónie, hlavne Nemecko a Rakúsko-Uhorsko mali kolónií málo a chceli ich získať na úkor Anglicka, Francúzska a Ruska, ktoré ich mali veľa. Bojujúce štáty tvorili 2 vojenské spolky:

Trojspolok: Nemecko, Rakúsko-Uhorsko, Taliansko, v roku 1915 Taliansko vystúpilo a Nemecko s Rakúsko-Uhorskom sa začali nazývať ústredné(centrálne) mocnosti. Neskôr sa k nim pridali Bulharsko a Turecko.

Dohoda: Veľká Británia, Francúzsko, Rusko, neskôr sa k nim pridali mnohí spojenci, najmä USA, Japonsko, Taliansko, Belgicko, Srbsko, Grécko a iné. Nebojujúce štáty, nazývané neutrálne - Dánsko, Nórsko, Švédsko, Švajčiarsko, Holandsko a Albánsko. Tieto neutrálne štáty však fungovali ako križovatka špiónov, ktorí pracovali pre obe bojujúce strany, niekedy súčasne. To bol prípad aj najznámejšej špiónky Mata Hari, ktorá bola za zradu a špiónáž popravená. Vojna sa začala ako konflikt Rakúsko-Uhorska a Srbska, postupne sa do nej zapájali spojenci a stala sa tak vojnou svetovou.

Boje v Európe sa viedli na viacerých frontoch (východný, západný, taliansky, srbský, balkánsky a ďalšie). Významný bol predovšetkým západný front, kde sa viedla dlhodobá zákopová vojna. Počas vojny bolo zmobilizovaných viac než 60 miliónov vojakov. Vojna sa skončila kapituláciou Ústredných veľmocí (Nemecko, Francúzsko, Veľká Británia). Nemecká generalita podpísala prímerie o 5,00 hodine **11. novembra 1918** v štábnom vagóne vrchného veliteľa dohodových vojsk francúzskeho maršála Foché v Compiègnskom lese a začalo platiť **od 11,00 hodine**. Formálnym zakončením vojny však boli až Parížske predmestské zmluvy podpísané s jednotlivými porazenými krajinami v priebehu roku 1919. Za obeť mu padlo takmer dvadsať miliónov ľudí.

Počas vojny (1916) zomiera 86 ročný František Jozef I. a cisárom sa stáva jeho prasnovec Karol I., vo februári v Paríži vzniká Československá národná rada na čele s Edvardom Benešom, T. G. Masarykom, M. R. Štefánikom. V lete 1916 Štefánik odcestoval do Ruska, kde pomáhal organizovať Československé vojsko.

Boje počas prvej svetovej vojny vynikali svojou intenzitou a ničivosťou. Za obeť mu padlo takmer dvadsať miliónov ľudí. Ved' tento konflikt bol jedným z prvých, keď viac vojakov zahynulo následkom zranení než z dôvodu chorôb a infekcií. Globálna apokalypsa však nebývalo pozdvihla úroveň medicíny, a to mnohých jej odvetviach (rozvoj plastickej chirurgie, vynájdenie prvej funkčnej protézy).

Slovensko bolo počas vojny súčasťou Rakúska-Uhorska. Celkovo bolo asi 400 až 450 tisíc Slovákov. Z nich asi 69.700 zahynulo a 61.660 bolo zmrzačených. Slováci tvorili asi 4% rakúsko-uhorskej armády a boli súčasťou všetkých druhov vojsk. Pôsobili najmä v pechote, delostrelectve, v špeciálnych jednotkách, medzi ženistami, v tylových jednotkách. V menšom počte slúžili v námorníctve. Medzi významných slovenských letcov patria napríklad Ján

Andreánsky, Valentín Beniák, Vojtech Alexander, Július Smutný. Etnické zloženie armád sa počas vojny menilo hlavne z národnostných dôvodov.

Väčšie jednotky V. a VI. Zboru s pomerne veľkým zastúpením Slovákov spočiatku slúžili v boji proti Rusku pod velením 1. a 4. armády v oblasti Haliče. Pod velenie 1. armády generála Viktora Dankla spadali V. bratislavský zbor. V oblasti Haliče operoval aj trenčiansky 71. peší pluk a 72. peší pluk. 28. brigáda 14. pešej divízie obsahovala komárňanský 19. prápor poľných strelcov. Súčasťou 66. brigády 33. pešej divízie V. zboru bol komárňanský 12. peší pluk. Veľké zastúpenie Slovákov mali aj dva honvédske pešie pluky 74. brigády 37. honvédskej pešej divízie a to 14. nitriansky a 15. trenčiansky pluk a 13. bratislavský pluk 66. brigády. Pluky VI. košického zboru patrili do 4. armády pod velením Mórica Auffenberga. V košickej 27. pešej divízii slúžil prešovský 67. pluk 54. pešej brigády a takisto 53. pešia brigáda, ktorej súčasťou bol lučenecký 25. peší pluk a 29. prápor poľných strelcov. Do 4. armády patrila ešte 39. honvédska pešia divízia so 77. brigádou zahrňujúcou košický 9. honvédskejší pluk a 78. brigádou s banskobystričským 16. honvédskejšým plukom. Viac ako polovica z nich zahynula na východnom (ruskom a srbskom) fronte, kde bojovali predovšetkým na začiatku vojny. V neskoršom období boli jednotky s väčším zastúpením Slovákov nasadené hlavne na talianskom (a francúzskom) fronte. Najmä na začiatku vojny mali vojaci zo Slovenska dobrú povest'. Bolo to hlavne vďaka relatívnej zaostalosti slovenského prostredia, silnej religiozite vidieka aj malomesta, spolu s veľkou autoritou cisára a Habsburgovcov, ako aj vierou v odvekú platnosť a stabilitu spoločenských pomerov na začiatku vojny. Odpor voči vojne sa začal vo väčšej miere prejavovať až neskôr. Známa bola napr. vzbura slovenských vojakov trenčianskeho 71. pluku v Kragujevaci.

Veľa Slovákov vstúpilo počas vojny do česko-slovenských légii vo Francúzsku, Rusku a Taliansku, kde sa predtým dostali ako vojnoví zajatci alebo trvalo žili pred vojnou. Na formovaní légii sa významne podieľal slovenský generál vo francúzskych službách Milan Rastislav Štefánik. Slovenskí dobrovoľníci vstupovali aj do jednotiek americkej armády.

Od novembra 1914 do mája 1915 prebiehali vojnové operácie aj na severe Šariša a Zemplína, no prevažná časť súčasného územia Slovenska zostala až do konca vojny v zázemí.

Viacero krajín utrpelo ťažké ľudské a materiálne škody. Vo vojne zahynulo najmenej 9.600.000 vojakov a asi 7.000.000 civilistov. Zranených bolo vyše 20.000.000 ľudí. Väčšinu obetí vojny tvorili vojaci, často veľmi mladí. Väčšinu obetí tvorili vojaci, ale ani straty na životoch civilistov neboli nízke. Hlad, choroby a pod., ktoré postihli Belgicko, Rumunsko, Nemecko, Srbsko, Rakúsko, Rusko si vyžiadali 4.640.000 obetí. Námorné a letecké útoky najmenej 100 tisíc. V rôznych oblastiach došlo k vyvražďovaniu (Arméni, Židia, Sýrčania, Gréci) - spolu asi 4.000.000 obetí. Napokon v dôsledku hladu a strádania sa po celej Európe rozšírila epidémia španielskej chrípky, ktorá pripravila o život v období od roku 1918 najmenej 6.000.000 ľudí.

Brutalita vojny zanechala ťažké rany v srdciach a spomienkach vojnových veteránov, ktorí prežili. Dlhé trvanie a intenzita bojových operácií, ktorá nemala paralelu s doterajšími konfliktami v dejinách bola spôsobená použitím viacerých nových zbraní a taktík. Vojaci na fronte boli vystavení dlhotrvajúcej a nesmierne intenzívnej delostreleckej palbe ako aj nasadeniu guľometov a plameňometov, ktoré sa stali neoddeliteľnou súčasťou zákopovej vojny. Útoky vedené pechotou bez ťažkých zbraní na opevnené nepriateľské pozície obohané ostnatým drôtom a bránené guľometmi znamenali často smrť celých útočiacich jednotiek. Nesmierne fyzicky a duševne náročný bol samotný život v zákopoch, ktoré sa spolu so svojim okolím v období dažďov menili na nekonečné blatisté močiare. V priebehu vojny sa v bahne a vodou zatopených zákopoch utopili alebo zomreli od vyčerpania tisíce vojakov všetkých bojujúcich strán. Samostatnou kapitolou sa stalo nasadenie chemických zbraní (jedovatý plyn chlór, yperit, fosgén). Tieto zbrane v priebehu vojny spôsobili bolestivé popáleniny alebo oslepnutie asi 1.230.000 vojakom a smrť asi 90.000 ďalším. Vojska tiež posunula bojiská do

nových dimenzií. V bojoch na mori sa po prvýkrát objavili vo veľkej miere ponorky. Došlo tiež k masovému nasadeniu letectva a jeho rýchlemu rozvoju.

Najmä mladá generácia niesla ťažko návrat do civilného života, ktorý vo väčšine Európy sťažovali opakované hospodárske krízy. V umení sa objavila tzv. stratená generácia. Vojna silne poznačila aj mladého Adolfa Hitlera, strojcu druhej svetovej vojny, napríklad i tým, že napriek všetkým spáchaným zverstvám nikdy nedovolil na fronte nasadenie chemických zbraní. V Európe sa prejavil aj odklon od cirkvi. Sekularizácia sa prejavila napríklad aj v novovzniknutom Česko-Slovensku.

Vojna priniesla množstvo ranených, ktorí prišli o končatiny alebo boli v dôsledku zranení zohavení v počtoch, aké si predtým nikto nevedel predstaviť. V rámci riešenia psychologických problémov bolo potrebné riešiť nové neurotické problémy ako šok z bombardovania, vojnová neuróza, či bojová únava, ktoré sa predtým neobjavili u tak veľkého množstva vojakov. Trvalo však ešte desiatky rokov, kým začal byť posttraumatický šok chápaný ako reakcia na bezprostredné ohrozenie života pri bojoch.

Dôsledky vojny sa však preniesli aj do života žien, ktoré nemuseli priamo nasadzovať životy na fronte ako muži. V priebehu vojny však boli plne zapojené do hospodárskeho života svojich krajín, kde museli nahradzovať chýbajúcu pracovnú silu mužov odvedených do vojny. Ženy „obsluhujúce stroje v továrňach,“ sa stali samozrejmosťou. Vo viacerých krajinách sa im podarilo získať volebné právo.

Povojnovým usporiadaním pomerov v Európe a vo svete sa zaoberala Parížska mierová konferencia, ktorá prebiehala na niekoľkých miestach vo Francúzsku v rokoch 1919 - 1920. V jej priebehu boli podpísané mierové zmluvy medzi tzv. spojencami (štáty Trojdohody + ďalší) a všetkými porazenými štátmi (Nemecko, Rakúsko, Maďarsko a Turecko). Výsledkom stretnutia bol tzv. Versailleský mierový systém. V tejto podobe zostala Európa až do polovice 30. tých rokov. Najsmutnejším dôsledkom však bolo oslabenie primátu Európy vo svete, industrializácia niektorých nových krajín (Latinská Amerika, britské domíniá), upevnenie postavenia Japonska v Ázii a Tichomorí a najmä fakt, že USA sa stali veriteľom Európy a potvrdili svoju hospodársku prevahu.